

„door deze gemakkelijker van de anderen zijn te onderscheiden.

„Nu mij blijkens het verhandelde in Uw maandblad en „in Uwe brieven blijkt, dat op het behoud van de vroegere „gegevens op de biljetten ook bij eenige particuliere instellingen en zaken veel prijs wordt gesteld, ben ik bereid „dergelijke biljetten, waarvan een model hierbij gaat, ook „aan deze rekeninghouders te verstrekken.

„Echter behoort dan het verlangen daartoe *bij elke aanvraag duidelijk op het aanvraagformulier te worden kenbaar gemaakt*. Geschiedt zulks niet, dan worden stilzwijgend biljetten met blauwen ondergrond verstrekt, „omdat het voor de administratie van het girokantoor te „bezwarend is om er aantekening van te houden, welke „rekeninghouders wel en welke niet de gewone biljetten „wensen te gebruiken.

„Zou bij nabestelling worden verzuimd van het verlangen tot de ontvangst van biljetten in bruine kleur te „doen blijken, dan kan kosteloze omwisseling tegen „andere biljetten niet plaats vinden, aangezien de girobiljetten nagenoeg tegen kostprijs worden verkocht en de „dienst eventuele schade niet kan drangen.

„Desgewenscht kan door U van vorenstaand schrijven „aan Uwe lezers mededeeling worden gedaan”.

Wij hebben ons gehaast den Directeur dank te zeggen voor zijn voorkomende houding ten opzichte van de in ons blad tegen de nieuwe formulieren opgeworpen bezwaren, een dank, dien wij hier gaarne herhalen. De beslissing van den Directeur zal, zoowel om haar inhoud als om de snelheid waarmee ze is genomen, zeker door 'n ieder worden gewaardeerd als een staaltje van soepelheid in het bestuur van een onzer belangrijke staatsdiensten. Wij zijn ervan overtuigd, dat menigen man van zaken deze beslissing van den Directeur welkom zal zijn en dat de weder geboden gelegenheid om de overschrijvingen per postrekening onder de noodige waarborgen te doen geschieden, in de wereld der accountants algemeen bevrediging zal wekken. *De accountants zullen er nu echter op bedacht moeten zijn, tijdig met hun cliënten deze aangelegenheid te regelen, opdat deze bij aanvraag van nieuwe giroboekjes het verlangen tot het ontvangen der bruine biljetten te kennen geven.* Eenige activiteit in deze behooren onze collega's te toonen, om moeilijkheden in de toekomst te voorkomen.

UIT DE FINANCIËLE HUISHOUDING DER GEMEENTEN

II

Toezicht of Contrôle?

In het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs op Hoofdstuk V der Rijksbegroting voor het dienstjaar 1929 komen, naar aanleiding van de corruptie bij gemeentebedrijven, eenige door sommige leden gemaakte opmerkingen voor omtrent de wenschelijkheid van een scherper toezicht — ook van Gedeputeerde Staten — op het beheer der gemeente-financiën.

Een der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal stelde in de zitting van 15 November l.l. in verband daarmee de vraag, of de gemeentebesturen, met name die der kleine gemeenten, — de groote schakelde hij uit —, wel voldoende geoutilleerd zijn om de contrôle behoorlijk te doen uitoefenen, daar toch een goede contrôle niet alleen de vaststelling van de formeele en de materiele juistheid der verantwoording behoort te omvatten, doch ook de beheerscontrôle in zich sluit.

Naar zijne meening was een dergelijke uitvoering van de contrôletaak van de besturen van kleine gemeenten niet te ver-

gen en daarom kwam het hem gewenscht voor, dat die taak zou worden overgenomen door een van provinciewege in te stellen centralen accountantsdienst. De instelling van dezen dienst zou zijns inziens ook hierom zijn toe te juichen, dat men over een ruime ervaring op het gebied der contrôle van de gemeentelijke financiën zou komen te beschikken en die ervaring op gelijken voet ten behoeve van de ontvangers en van de bedrijven in de betrokken provincie zou kunnen benutten, hetgeen aan een economisch beheer ten goede zou komen.

Afgezien van de aanleiding tot deze opmerkingen, — de corruptie — (het behoeft geen nader betoog, dat corruptie, zooals in den laatsten tijd werd signaleerd, in menig geval door accountantscontrôle niet afdoende kan worden achterhaald), en voor een oogenblik de bestaande wettelijke bepalingen voorbijgaande, kan de quaestie van de regeling der contrôle der gemeentefinanciën als volgt worden bezien.

De contrôle op het beheer der gemeentelijke financiën kan zijn *gedecentraliseerd* of *gecentraliseerd*, d.w.z. of elke gemeente zorgt zelf voor die contrôle, of een hogere autoriteit, de provincie of het rijk, neemt de zorg voor de contrôle, waarvan dan de gemeente wordt ontlast, op zich.

Bij decentralisatie zal de hogere autoriteit *toezicht* op de instelling van en de uitvoering der werkzaamheden door een gemeentelijk contrôle-orgaan kunnen uitoefenen.

Aan de beide bovengenoemde stelsels zijn de vóór- en na-deelen verbonden, welke in het algemeen met decentralisatie of centralisatie op elk gebied hand in hand gaan.

Als voordeelen van decentralisatie kan worden gewezen op:

- 1e. betere aansluiting aan de locale omstandigheden;
- 2e. mogelijk meen intensief onderzoek;
- 3e. meer dadelijk overleg tusschen contrôle-orgaan en verantwoording eischende autoriteit en
- 4e. gemakkelijke uitbreiding der werkzaamheden met de adviseerende taak (inrichting en bedrijfs-economische adviezen)

Centralisatie kan tot de volgende voordeelen leiden:

- 1e. betere uitwisseling van aan de ervaring getoetste en juist bevonden efficiënte werkmethoden;
- 2e. gelijkvormigheid in de uitvoering der contrôle-werkzaamheden;
- 3e. tot op zekere grens besparing van kosten (door werkverdeling en specialisatie);
- 4e. grootere zelfstandigheid van het contrôle-orgaan en
- 5e. mogelijkheid tot aantrekking van meer geschoold personeel.

Wij laten hierbij de vraag rusten, in hoeverre overdracht van de contrôlewerkzaamheden door het college van Burgemeester en Wethouders of door dat van Gedeputeerde Staten aan een public-accountant gewenscht of onder de huidige gemeentewet mogelijk is. Hierover werd uitvoerig gesproken in het referaat van den Heer *J. Pelsler Jr.*, uitgebracht op den 18en accountantsdag van het Nederlandsch Instituut van Accountants, terwijl wij de quaestie onder het oog hebben gezien in ons boekje „Hoe moet het Gemeentebestuur de controle op het dagelijksch beheer der financiën regelen?”

Als de voordeelen van de beide hierbovengenoemde stelsels met elkander worden vergeleken, dan zijn wij geneigd om aan centralisatie de voorkeur te geven en dat wel op grond van de hieraan verbonden, sub. 4 en 5 genoemde, voordeelen.

Een nog niet genoemd bezwaar van centralisatie is echter gelegen in het feit, dat op bepaalde tijden van het jaar, n.l. op de tijden, dat de rekeningen van de ontvangers en van de bedrijven door Gedeputeerde Staten moeten worden vastgesteld, een groote oopenhooping van werk ontstaat. Dit bezwaar is alleen grootendeels te ondervangen, indien de contrôle bij centralisatie niet is een periodieke, doch een doorlopende.

Thans klemt deze reden echter des te meer, daar volgens de

vigeerende bepalingen van de gemeentewet, Gedeputeerde Staten de rekeningen feitelijk niet mogen onderzoeken alvorens zij officieel bij dit college door de gemeentebesturen worden ingediend, zoodat een doorlopende controle van wege dit college wettelijk is uitgesloten, terwijl het bezwaar nog grooter wordt door de omstandigheid, dat korten tijd na het indienen der rekeningen het nazien en de goedkeuring van de begrotingen veel werk medebrengen. (In de provincie Noordholland zoowel als in de provincie Zuidholland zijn, behalve de begrotingen en de rekeningen van de ontvangers, de begrotingen en rekeningen van ongeveer 250 bedrijven na te zien).

Juist omdat bij centralisatie de werkverdeling beter kan worden doorgevoerd en het aantal personen, bij de controle werkzaam, in het algemeen meer economisch kan worden bepaald dan bij decentralisatie (de gemiddelde „bedrijfsdrukke” dichter bij 100 % ligt), weegt het bezwaar der werkepeenhoo핑 op bepaalde tijden dubbel zwaar. Op groote accountantskantoren ontmoet men een enkele maal analoge bezwaren.

Zien wij thans welk stelsel onder de vigeerende wetsbepalingen is geboden.

De in de gemeentewet voorkomende bepalingen betreffende de controle kunnen worden onderscheiden in twee groepen, n.l. één groep, waarin over de opneming van kassen en boeken en één groep, waarin over het vaststellen van de rekening wordt gehandeld.

De artikelen 179 f en 181 bepalen, dat het college van Burgemeester en Wethouders verplicht is om ten minste éénmaal per kwartaal de kas en de boeken van den ontvanger op te nemen. Ten aanzien van de opneming van kassen en boeken van de bedrijven wordt geen verplichting in de wet genoemd.

In artikel 116 is bepaald, dat het college van Burgemeester en Wethouders bovendien, wanneer het dat wenscht, inzage kan nemen in boeken en kas, zoowel van den ontvanger als van de bedrijven. De in artikel 181 neergelegde verplichting wordt hier dus aangevuld met een bevoegdheid.

In de ingevolge artikel 114 bis door Gedeputeerde Staten goedgekeurde verordeningen op het beheer der bedrijven wordt te dien aanzien aan deze bevoegdheid meestal een verplichting, gelijk in artikel 181 gemeentewet ten aanzien van den ontvanger wordt opgelegd, toegevoegd.

De praktijk is dus zoo, dat en ten aanzien van den ontvanger en ten aanzien van de bedrijven de *verplichting* bestaat tot kwartaalsgewijze kasopneming en de *bevoegdheid* tot meerdere kasopnemingen. (Onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten kan de Raad het opnemen van kas en boeken aan een lid van het college van Burgemeester en Wethouders of aan een daartoe aangewezen ambtenaar delegeren. Een deskundige — b.v. een public-accountant — mag bijstand verlenen).

De bepalingen omtrent de kasopneming van wege het *gemeentebestuur* zijn dus en van *dwingend* en van *regelend* rechtskarakter. Uit het dwingende karakter besluiten wij, dat zij als aanvullende *controlemaatregelen* zijn bedoeld.

Hoe staat het nu met de bepalingen omtrent opneming van kas en boeken door of van wege Gedeputeerde Staten?

In het vierde en vijfde lid van artikel 116 der gemeentewet wordt te dien aanzien aan Gedeputeerde Staten alleen een bevoegdheid gegeven, een verplichting daaromtrent is in de wet niet te vinden.

M. a. w. de desbetreffende bepaling is uitsluitend van *regelend* karakter, en heeft daarom ons inziens alleen de beteekenis van *maatregel van toezicht*.

Een amendement, strekkende tot het doel om ook de opneming van kas en boeken door of van wege Gedeputeerde Staten dwingend te verklaren — en dat nog slechts voor één maal

per jaar, waardoor dus een volledige controle practisch wordt uitgesloten — werd bij de wijziging der gemeentewet in 1909 verworpen.

In aansluiting aan het betoog van den Heer *N. L. Reuvecamp*, verificateur der gemeente Hilversum, neergelegd in een lezenswaardig artikel over „Gedeputeerde Staten en de controle der gemeente-financiën” in het Augustusnummer van den jaargang 1927 van *Hartmans Tijdschrift ter beoefening van het Administratief Recht*, een artikel waarop wij gaarne de aandacht vestigen, achten wij het, gezien het stelsel, dat bij de huidige gemeentewet is aanvaard, volkomen juist, dat aan Gedeputeerde Staten geen verplichting wordt opgelegd.

Immers in artikel 179 f wordt het opnemen of het doen opnemen van kas en boeken gerekend te behooren tot het „dagelijksch bestuur” van de gemeente.

Dit dagelijksch bestuur wordt in den aanvang van het zelfde artikel aan het college van Burgemeester en Wethouders opgedragen en daarmee wordt ook de verantwoordelijkheid voor deze — zij het dan ook beperkte — controle bepaald.

Bij het leggen van een dergelijke verplichting op het college van Gedeputeerde Staten zou echter een gedeelte van het dagelijksch bestuur aan dit college worden overgedragen, hetgeen naar onze meening met de wet in strijd zou zijn. Bovendien zouden Gedeputeerde Staten dan in de verantwoordelijkheid deelen.

Wij zouden de invoering van een dergelijken maatregel ook nog hierom veroordeelen, omdat — daar de opneming van kas en boeken éénmaal per jaar op zich zelf ten eenenmale als maatregel van controle onvoldoende is — bij de gemeentenaren en de gemeentebesturen een schijn van waarborg zou worden opgewekt, welke veel grooter zou zijn, dan de waarborg, die in een dergelijke opneming van kas en boeken kan liggen.

In ons bovenaangehaald werkje merkten wij op bladzijde 26 dan ook op:

„De controle op het dagelijksch beheer van de gemeente-financiën, dus niet die van de rekening, door of vanwege Gedeputeerde Staten uit te oefenen, zal uit den aard der zaak „een externe en incidenteele zijn.”

„Zij kan volledig of onvolledig zijn. Tot nu toe was zij veelal „een zoogenaamde onvolledige controle, welke zich in hoofdzaak „beperkte tot steekproeven. Naar mijne meening zal zij in de „toekomst niet uitgroeien tot een volledige, doch tot toezicht en „informatie beperkt blijven”.

De tweede groep der in de wet voorkomende bepalingen omtrent de controle handelt over het vaststellen der gemeenterekening.

Wat de controle van gemeentewege betreft, vinden wij in artikel 220 der gemeentewet het volgende:

„De Raad onderzoekt de rekening zonder uitstel en stelt het „bedrag der ontvangsten en uitgaven voorloopig vast enz.”.

Ook hier dus een verplichting tot onderzoek.

Wat de werkzaamheden van Gedeputeerde Staten betreft, wordt in artikel 221 bepaald:

„Zij sluiten de rekening vóór het einde van het jaar volgend „op dat, waartoe zij betrekking heeft, en stellen het bedrag der „ontvangsten en uitgaven vast”; en in artikel 222:

„Het besluit van Gedeputeerde Staten, houdende vaststelling „der ontvangsten en uitgaven, strekt, zoover het de daarin goed- „gekeurde ontvangsten en uitgaven betreft, aan den Ontvanger „en aan Burgemeester en Wethouders tot ontlasting, behoudens „later in rechten gebleken valsheid in bewijsstukken.”

„Gedeputeerde Staten kunnen den Ontvanger of Burge- „meester en Wethouders afzonderlijk ontlasten, zoo zij beider „beheer voor geen gelijktijdige goedkeuring vatbaar oordeelen.”

Een verplichting tot onderzoek is hier niet gestipuleerd, doch uit de bepalingen, dat de ontvangsten en uitgaven moeten worden goedgekeurd en uit het feit, dat de ontvanger en/of Burgemeester en Wethouders bij het vaststellingsbesluit worden gedechargeerd, is op te maken, dat een onderzoek toch wel bedoeld is.

Hoever heeft men zich den omvang van dit onderzoek echter gedacht? Maken wij daartoe het onderscheid tusschen de beheerscontrole, de controle van de formeele juistheid en die van de materiele juistheid eener rekening. Bij onderzoek van deze drie te zamen kan toch eerst van een afdoende „controle” worden gesproken.

De beheerscontrole in groote lijnen wordt door Gedeputeerde Staten grootendeels uitgeoefend bij de goedkeuring van de begrooting, waaromtrent in artikel 207 is bepaald: „Zij behoeft om te werken, de goedkeuring van Gedeputeerde Staten”. Daarbij wordt een behoorlijk financieel beleid tot richtsnoer genomen. Bij Koninklijk Besluit van 7 Januari 1925 is bepaald, dat goedkeuring der gemeentebegrooting tevens goedkeuring der bedrijfsbegrotingen insluit.

Indien dus toegezien wordt, dat de rekening aan de begrooting (en de suppletoire begrotingen) aansluit, is de beheerscontrole verzekerd.

Niet onaardig merkt de Heer *Reuvecamp* op, dat de titel van de 2e Afdeling, Hoofdstuk IV § 2 der provinciale wet, waarin over de goedkeuring van de gemeentebegrooting door de Staten wordt gesproken luidt: „Van het toezicht op de gemeentebesturen”.

Hoe staat het nu met het onderzoek naar de formeele en materiele juistheid?

Te dien aanzien geeft de inhoud van artikel 222 der gemeentewet een indicie.

De daarin voorkomende zinsnede: „behoudens later in rechten gebleken valsheid in bewijsstukken” geeft ons den indruk, dat de wetgever alleen aan een onderzoek naar de formeele juistheid heeft gedacht. (Wij laten in het midden of wij dit voldoende achten; wij onderzoeken thans alleen hoe de wet de quaestie daadwerkelijk heeft geregeld.)

Trouwens het onderzoek naar de materiele juistheid is na afloop van het betrokken dienstjaar voor Gedeputeerde Staten zeer moeilijk.

Wij hellen bovendien naar deze meening over, omdat de middeelen, om dit onderzoek naar de materiele juistheid te versterken — doorlopende controle ter plaatse, opnemings van kas en boeken enz. — niet verplichtend zijn voorgeschreven.

Op grond van het bovenstaande meenen wij, — begrijpen wij de in de gemeentewet neergelegde beginselen goed — dat ten aanzien van de rekening niet tot het uitvoeren van een volledige controle door Gedeputeerde Staten kan worden besloten, m. a. w. ook hier kan beter van „toezicht” worden gesproken.

Dit „formeele” toezicht dient dan als sluitstuk op het bij de begrooting in groote lijnen goedgekeurde financieele beleid. Een volledige accountantcontrole wordt dus niet bereikt.

In de voor de onderscheiden provincies in onderling overleg vastgestelde „Rekeningsvoorschriften 1924” wordt ten aanzien van de gemeentelijke bedrijven bepaald, dat de rekeningen met enkele verklarende bijlagen en de bedrijfsverslagen aan Gedeputeerde Staten moeten worden toegezonden. De tot dekking dienende bewijsstukken worden niet verlangd. Hier vatten Gedeputeerde Staten het onderzoek dus zeer „formeel” op. Wel worden in sommige provincies de boekhoudingen van enkele bedrijven om een zeker aantal jaren ter plaatse meer nauwkeurig onderzocht, doch al worden de bescheiden van alle bedrijven nagegaan dan is dit toch ook meer als toezicht dan als controle te beschouwen. Het betrokken gemeentebestuur zal

deswege de eigen controle niet kunnen nalaten en de verantwoordelijkheid voor de materiele juistheid der verantwoording niet op Gedeputeerde Staten kunnen schuiven.

Het toezicht van Gedeputeerde Staten op het beheer (waaronder dus de controle) der gemeentefinanciën, heeft, naar de ervaring leert, verscherping van de controle door of van wege het college van Burgemeester en Wethouders tengevolge.

Gedeputeerde Staten zullen speciale ambtenaren met dit toezicht belasten. Dat die ambtenaren, of in ieder geval degene, die met de leiding belast is, gediplomeerde accountants behoeven te zijn, zal wel niet nader behoeven te worden betoogd, want al dragen Gedeputeerde Staten geen verantwoordelijkheid voor de materiele juistheid der verantwoording, de voor de uitoefening van het toezicht te eischen vakkennis is zeker niet minder dan die voor de uitoefening van de controle.

Hoe Gedeputeerde Staten het toezicht in de praktijk zullen uitoefenen, is, zooals bij alle toezicht, incidenteel te beoordeelen.

Aan de eene zijde kan, indien bekend is, dat de controle in een gemeente door een vakkundigen ambtenaar of accountant wordt geleid (het ontbreken van een wettelijke regeling op het accountantsberoep met omlijning der verantwoordelijkheid is bij de beoordeeling een groot bezwaar!) het toezicht gewoonlijk een meer passief karakter hebben en kan met informatieve werkzaamheden en steekproeven worden volstaan. — nogmaals controleeren ware toch niet efficient — aan de andere zijde kan bij het ontbreken of minder goed uitvoeren van de controle niet worden geschroomd om het toezicht bij de opnemings van kas en boeken zóó actief te maken, dat incidenteel feitelijk een volledige controle wordt benaderd natuurlijk zonder opheffing van den plicht van de gemeente zelf om controle te doen uitoefenen of de controle te verscherpen.

Het meermalen geopperde bezwaar, dat het recht tot opnemings van kas en boeken het recht tot een meer volledige controle door Gedeputeerde Staten niet insluit, deelen wij niet. Men denke aan de verbandcontrole.

Aan een goed geregeld toezicht van wege de provincie zijn bovendien vele voordeelen, die hiervoren als uitvloeisel van centralisatie werden genoemd, verbonden.

In ons meergenoemd boekje schreven wij daaromtrent:

„Indien de gemeentelijke ambtenaar-controleur weet, dat „achter hem staan van de gemeente onafhankelijke, objectieve „deskundigen, namelijk de provinciale accountants, die met het „toezicht worden belast, dan zal hij zijn beschermd en dan zullen de gezonde meeningen over het financieel beheer der gemeente voor verkeerde opvattingen zijn behoeft, te meer, indien „ten aanzien van conflicten hooger beroep op het college van „Gedeputeerde Staten zou openstaan, hetgeen een belangrijken „steun voor de onafhankelijkheid van den ambtenaar-controleur „tegenover den Raad zou beteekenen”.

„Wanneer de met de controle belaste lichamen of ambtenaren „der gemeente weten, dat de provinciale ambtenaren te allen „tijde kunnen binnenvallen om het beheer te controleeren, dan „zal dit bovendien kunnen leiden tot een verscherping van de „gemeentelijke controle”.

„Ten overvloede is het voordeel verkregen, dat de provinciale „accountantsdienst, die haar werkzaamheden over een groot „terrein uitstrekt, eenzijdige opvattingen in bepaalde gemeenten „kan voorkomen”.

Ten slotte rest ons nog een vraag te beantwoorden en wel deze: „Indien de wetsbepalingen de overnemings van de controle door Gedeputeerde Staten van de gemeentebesturen zouden toelaten, is dan centralisatie gewenscht?”

Wij zijn geneigd deze vraag, op grond van hetgeen wij in den aanvang hebben betoogd, bevestigend te beantwoorden.

Dan zouden echter de leidende, door *Thorbecke* gehuldigde, beginselen der gemeentewet — autonomie der gemeente, volle verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur — door andere moeten worden vervangen. Of dit op zich zelf gewenscht zou zijn, is een quaestie, die buiten het bestek van dit artikel omgaat.

Wij meenen dus met den Heer *Reuvecamp* tot de conclusie te mogen komen, dat onder de vigeerende wetsbepalingen de *contrôle* van de gemeentefinanciën en de verantwoordelijkheid voor de juistheid der beheersverantwoording aan het gemeentebestuur behoort, en het *toezicht* daarop, zij het dan ook. Indien noodig, een actief toezicht, aan Gedeputeerde Staten.

J. H. TEXTOR

LITERATUUR

Red. M. M. DEEN Jr. en A. ROBLES

De kritiek op „Profits” van C. F. Bickerdike

In mijn bespreking van *Souter's* kritiek deed ik uitkomen, dat zoowel de schrijvers als de critici van „Profits” verzuimden een scherp onderscheid te maken tusschen:

1. Een barter en een money-economy,
2. statika en dynamika,
3. vrije konkurrentie en monopolie (gelijkmatige rijkdomsverdeeling tegenover bezitsconcentratie).

Deze kritische opmerking geldt evenzeer tegen B. Aan den anderen kant echter moet worden erkend, dat B. een nieuwe onderscheiding maakt, welke ik had voorbijgezien, n.l. tusschen groei in een gelijkmatig en in een ongelijkmatig tempo. Om deze onderscheiding van principieele beteekenis draaien B.'s lezenswaardige opstellen in het „Economic Journal” van 1924 (blz. 408 e.v.) en 1925 (blz. 366 e.v.) resp. getiteld: „Social Interests in relation to saving” en „Saving and the monetary System”. B.'s hoofdeconclusie is door hem als volgt samengevat (Econ. Journal 1924 blz. 422):

„A smooth state of growth, with uniform price-level, is possible if the two conditions are fulfilled: (1) growth is uniform, (2) saving and the creation of bank credit always continually equal the amount required for financing growth as distinct from maintenance production. If these conditions are not fulfilled, there is almost inevitably involved not only disturbance of individual prices, but disturbance of the general level of prices, and, under ordinary conditions of individualism, oscillation of trade activity. It is not possible, however, to enter on a discussion of these questions in the present paper, but reference is made to these problems merely for the purpose of pointing out that a study of the conditions of uniform growth, even though that condition does not actually exist, is useful as a preliminary to the consideration of the effects of irregularity”.

In het licht van dezen passus is het duidelijk, wat de kern is van B.'s kritiek. Hij verwijt F. en C., dat ze het „dilemma of thrift” hebben gesteld, als ware dit per se onoplosbaar, zonder nauwkeurig de condities van den gelijkmatigen groei te onderzoeken.

In hun antikritiek geven F. en C. blijk, dat ze veel voor B.'s artikelen en kritiek gevoelen. „We also agree substantially with Mr. B.'s keen and pertinent criticism. We had, in fact, already considered his ideas, as set forth in the Econ. Journal, Sept. 1924 ..... We see no conflict worth mentioning between his economic views and our own .....” Maar dan volgt:

„Mr. B. says that our main point seems to be that savings cannot be reconciled with a steady state of growth. Here, again, the qualification we repeatedly make is omitted: „unless

the deficit caused by savings is made up in some way” .....

Mr. B.'s main conclusion (zie den aangehaalden passus van blz. 422 Econ. Journal 1924) ..... is all... we need for our purposes, since it is certain that such acceleration and such alterations (n.l. afwijkingen van B.'s eisch eener „smooth growth”) will take place in the future, and may, moreover, take place at any time on such a scale as seriously to interfere with progress. What our critic holds to be theoretically possible is, therefore, practically possibly, only if we do more to control these factors in the interests of progress than we have done in the past. That is our main conclusion; and with that conclusion, we assume, Mr. B. agrees.”

De rest van B.'s kritiek is bijzaak en blijft beter onbesproken. Maar er rijst o.i. een belangrijke vraag, welke zoowel schrijvers als kritikus niet of slechts hoogst onvoldoende (Profits blz. 354 e.v.) bespreken.

In hoeverre is de hoogst ongelijkmatige, schoksgewijze groei der kapitalistische maatschappij (voortdurende opeenvolging van hoogkonjunctuur en depressie) juist een gevolg van de ongelijkmatige rijkdomsverdeeling? In één zijner beste en diepzinnigste uiteenzettingen (Theorie der reinen und politischen Ökonomie 5e druk blz. 902 e.v.) kontrasteert *Oppenheimer* „die reine Ökonomie als eine fortschreitende Gesellschaftswirtschaft mit *allseitig* sinkendem Druck” met „die kapitalistische Ökonomie als eine fortschreitende Gesellschaftswirtschaft mit *einseitig* sinkendem Druck” en toont overtuigend aan, dat zoowel ongelijkmatige druk als schoksgewijze vooruitgang met de ongelijkmatige rijkdomsverdeeling onverbrekkelijk samenhangen. Nog scherper formuleert O. z'n standpunt op de blz. 211 e.v. van den eersten druk van „Wert und Kapitalprofit”, alwaar hij o.a. het volgende schrijft. „Die Statik der Marktwirtschaft (de statische evenwichtstoestand) kann sich nur dadurch einstellen, dass jeder Produzent die Produktion weniger lohnender Produkte aufgibt oder doch einschränkt, während er die Produktion lohnender Produkte neu aufnimmt oder doch erweitert. Wenn das wahr ist — und wir sehen nicht, wie es bestritten werden könnte — dann ergibt sich, dass sich für die kapitalistische Verkehrsgesellschaft eine Statik, streng genommen, gar nicht vorstellen lässt, weil hier jeder Produzent zwar geneigt ist, bei steigenden Preisen (Gewinnen) seine Produktion auszudehnen, nicht aber, sie bei sinkenden Preisen (Gewinnen) einzuschränken. Man müsste also behufs Konstruktion ihrer Statik eine unerlaubte Abstraktion vornehmen, eine Abstraktion von einem wesentlichen Constituens ihres Begriffes. Folgendes liegt vor:

Statisch wollen wir eine Gesellschaft nennen, die den Ruhezustand der Konkurrenz (afgezien van kwalifikatie- en monopoliever verschillen) erreicht hat und während der Beobachtung funktioniert ohne ihn zu verlieren. Von der kapitalistischen Gesellschaft aber kann man allenfalls einen momentanen Ruhezustand annehmen, in dem alle Preise so stehen, dass alle Einkommen, würde der Zustand andauern, so weit ausgeglichen sind wie das die Konkurrenz gegen die bekannten Hindernisse (karakter- en bezitverschillen) durchzusetzen vermag: *aber man darf nicht annehmen, dass dieser Zustand auch nur die kürzeste Zeit andauert.* Es gehört zu den essentiellen Bestimmungen des Begriffs „kapitalistische Wirtschaft”, dass die Konkurrenz auch ohne das Eingreifen äusserer „störender Einflüsse”, rein aus ihrem inneren Mechanismus heraus, niemals auf dem Ruhezustand verharren kann, *grundsätzlich nicht ..... — eine wirklich absolut im Gleichgewichtszustande funktionierende kapitalistische Wirtschaft ist nicht nur praktisch unmöglich sondern auch grundsätzlich undenkbar.*”

Men ziet — ook al kunnen hier van wege de zoo beperkte plaatsruimte de problemen slechts even worden aangestipt —